

Ludwig STEINDORFF, *Kroatien*, Regensburg 2001., Verlag Friedrich Pustet, 272 str.

U dosta velikom broju knjiga naših povjesničara o povijesti Hrvatske (Trpimir Macan, Dragutin Pavličević, Ivo Goldstein, Ivo Perić, Hrvoje Matković) i knjiga inozemnih povjesničara koji su pisali o zemljama bivše jugoslavenske države posebno mjesto pripada knjizi prof. Ludwiga Steindorffa *Kroatien*, koja je nedavno izašla u Regensburgu u seriji "Istočna i jugoistočna Europa. Povijest zemalja i naroda". Iako je knjiga pisana bez bilježaka, ona je pisana kao znanstveno djelo za cjelokupnu povijest Hrvatske.

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja. U prvom poglavlju "Antika i etnogeneza" ukratko se prikazuje grčka kolonizacija i romaniziranje područja, krizno vrijeme kasne antike, dolazak Avara i Slavena, hrvatska etnogeneza te tragovi pretkršćanskih religija. Autor potvrđuje da ime Hrvat nije slavenskog podrijetla, ali ostavlja otvoreno pitanje podrijetla imena, upozoravajući da je to ime možda bilo povezano s nekom funkcijom ili čašću u avarskoj državi, jer ga susrećemo posvuda gdje se protezala ta država.

U poglavlju "Rani srednji vijek od 9. do 11. stoljeća" autor sintetizira povijest bizantske Dalmacije te kneževinu Croatiau koja se je prostirala na zapadu od gornjeg toka Kupe, Une i Vrbsa i Učke u Istri do rijeke Cetine istočno od Splita, graničeći s kneževinom Neretljana (Naronom) poznatijom pod imenom Paganina, te Zahumljem, Travunionom (Trebinjem) i Dukljom. U prikazu vremena Karla Velikog autor je posebnu pažnju posvetio Istri jer je to bio put prodiranja Franaka prema Dalmaciji, koji je doveo do spora s Bizantom koji se riješio mirom u Aachenu 812., kada su bizantski poslanici priznali Karlu carsku titulu, a on im je prepustio Dalmaciju i Veneciju. Autor opisuje u nastavku djelovanje kneževa i kraljeva, ističući da je hrvatsko plemstvo pristalo 1102. u Biogradu kraj Zadra okruniti Kolomana za hrvatskog kralja što je bio do 1918. osnovni akt mađarsko-hrvatske personalne unije.

Vrlo komplicirani odnosi razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka (12 st. do 1526.) u sljedećem poglavlju prikazani su tako da je težište stavljeno na političku organizaciju Slavonije, Dalmacije i osnivanje dalmatinskih komunata, jadransku politiku pod Anžuvincima te gospodarske odnose u Primorju. Prikazuju se privilegiji slavonskih gradova, koji su omogućili imigraciju Nijemaca, ali i Latina i Wallonaca. Ističu se jaki utjecaji Srednje Europe u Slavoniji te formiranje plemstva u 13. stoljeću kao i to da je 1273. održan prvi hrvatski sabor u Zagrebu koji se bavio sudstvom, porezima i vojskom. Imenovanje "dux" (herzoga) za Slavoniju, obično kraljeva brata, povezivalo je čvršće Hrvatsku i Dalmaciju sa Slavonijom, a daje se i kratki pregled Bosne, uzdizanje Dubrovnika te ekspanzija Osmanskog carstva do 1526. godine.

Između ovog poglavlja i poglavlja koje se bavi ranim novim vijekom (16.-18 st.) ubačeno je poglavlje posvećeno glagoljstvu, kao posebnosti europske pismene kulture s time da su jedino Hrvati imali posebno pismo u bogoslužju. Tumačenje Bašćanske ploče ipak mu je ponešto zastarjelo u odnosu na najnovije spoznaje dr. Mile Bogovića.

Sljedeće poglavlje "Rani novi vijek" (16. do 18. stoljeća) obiluje podnaslovima i objašnjenjima. Završetak osmanske ekspanzije, značenje imena "Hrvatska" i "Slavonija", uskoci, protestantizam u Hrvata s najvažnijim predstavnicima (ne

spominje tiskaru u Nedelišću), djelovanje franjevaca u muslimanskoj Bosni i Hercegovini, izgradnja Vojne krajine s 1630. izdanim "Statuta Valachorum" pri čemu ne spominje da su ti statuti trebali vrijediti samo na području između Drape i Save, maleni ostatak Hrvatske u rukama bana, povezanost pojma kravata s Hrvatima u tridesetogodišnjem ratu (prvi put je ta riječ pismeno spomenuta u jednoj francuskoj publikaciji 1649./52.), imenovanje srpskog patrijarha iz Peći 1607. za pravoslavnog biskupa svih zapadnih zemalja, problemi oko unijačenja u 17. st., s opisom djelovanja Jurja Križanića u Rusiji, seljački ustanci kao posljedica prelaska feudalizma na novčanu privredu i otpora "drugom kmetstvu", pobuna Zrinskih i Frankopana, koja je postala simbol hrvatskoga nacionalnog pokreta protiv germanizma, procvat i pad Dubrovnika, kulturni život čitave Hrvatske i studiranje Hrvata u Bologni, Beču, Grazu i Trnavi sadržaj su ovog poglavlja. Poglavlje završava kvalitetnim prikazom protjerivanja Turaka, novog uređenja Vojne granice i stvaranja velikog posjeda u Slavoniji, kao i propalog pokušaja oživljavanja civilne Hrvatske povezivanjem unutrašnjosti s Rijekom. Tek 1776. Rijeka je kroz reinkorporaciju vraćena Hrvatskoj, ali već 1779. reskriptom je dana pod vlast Ugarske, što je kroz cijelo 19. stoljeće opterećivalo odnose Hrvatske i Ugarske. Šteta je što u sklopu ovog poglavlja nije veća pažnja posvećena Nikolu Škrlecu, svakako istaknutoj ličnosti gospodarskog, upravnog i prosvjetnog života Hrvatske s osnivanjem kameralističke škole u Varaždinu, a nema spomena ni Matije Antuna Relkovića, bez čega se ne mogu shvatiti zbivanja u Slavoniji u 18. stoljeću.

Dugo 19. stoljeće sadrži potpoglavlja: vrijeme francuskoga gospodarstva 1805.-1813., predilirizam i ilirizam, jezično pitanje u 19. i 20. stoljeću, pri čemu autor ne prikazuje na zadovoljavajući način jezik, navodeći da Hrvati, Muslimani, Srbi i Crnogorci govore jedan jezik, jer se "razumiju", stavljajući naziv "stpskohrvatski" na prvo mjesto. Na neki nenametljiv način autor brani tendenciju unificiranja jezika i kritizira suvremenu "purifikaciju", odnosno njegovanje starije hrvatske terminologije, ne shvaćajući kao stranac da je u mnogim izrazima, a osobito preko služenja u vojsci u posljednjih stotinu godina izvršeno nasilje nad hrvatskim jezikom pa čak i nad onim kojim govore Srbi u Glini i Korenici. Revolucija 1848. obrađena je na zadovoljavajući način, premda odnosi s Madarima nisu bili tako jednostavni, kao što ni Ustav 8. III. 1849. nije bio proglašen samo za Hrvatsku i Slavoniju. U prikazu Bachova apsolutizma navedena je jedna velika neistina, tj. da Međimurje po historijskom pravu pripada Ugarskoj (110.). Kako? Bilo bi potrebno objasniti što se dogodilo s Međimurjem nakon likvidacije Zrinskih, kad je crkvena struktura jedina potvrđivala pripadnost ovog prostora Hrvatskoj, no u ovom poglavlju ne treba zanemariti banovanje Josipa Šokčevića pod kojim je hrvatski jezik opet uveden u škole i upravu. Vrijeme od Oktroiranog ustava 1861. do Nagodbi 1867. i 1868., kao i rad prvih stranaka prikazano je dobro. No trebalo bi bolje naglasiti što je značilo za Hrvatsku to što je mogla upravljati samo prosvjetom, sudstvom i bogoštovljem, a da je bila lišena svoje gospodarske samostalnosti. Nadglasavanje u zajedničkom saboru u Pešti uvijek je sve prijedloge hrvatske delegacije poništavalo i činilo zaostajanje Hrvatske sve vidljivijim. To nije bilo očito samo u Zagrebu i Osijeku, a u Zagrebu poglavito zbog rada Izidora Kršnjavog kojega dr. Steindorff uopće ne spominje, iako je Kršnjavi u posljednjih petnaestak godina izvučen iz tame zaborava i dano mu dostojno mjesto u razvoju hrvatske povijesti i kulture. Mislim da bi Eugena Kvaternika trebalo prikazati mnogo kvalitetnije, a ne samo kao ustanika koji nije naišao na potporu srpskih krajišnika. On je naš prvi geo-

političar, koji je objasnio gdje Hrvatska leži i koje su njezine prednosti i nedostaci. Isto tako nije točno da je Starčević Srbima negirao narodnost. Činio je to samo jedno vrijeme kada je bio razljučen srpskim akcijama. Nije točno ni da je Srbe nazivao servosklavima. Taj je pojam Starčević davao i Hrvatima ako su se oni ponašali sluganski prema vlastima. (120.) Trebalo bi naglasiti da se Ugarska nije točno pridržavala sadržaja Nagodbe iz 1868., pa je ban Khuen Héderváry izbacio spominjanje Dalmacije u službenim nazivima, što je odgovaralo Beču, te da su vrlo uspješno sprječavane sve veze Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom, jer je samo tako bilo moguće onemogućiti pokušaje hrvatske integracije pa je to činjeno osobito na prometnom i gospodarskom planu. Autoru je posve izmahnulo banovanje Pavla Raucha (1908.-1910.) koji je pokušao prisiliti Peštu da se točnije pridržava Nagodbe, nastojeći da izbori za Hrvatsku neke gospodarske ustupke. S obzirom na to da je to već vrijeme kada Karađorđević u Beogradu pomišljaju na ekspanziju na hrvatske prostore trebalo bi i velezidajnički proces prikazati drukčije nego što se prikazuje u postojećoj literaturi jugoslavenskih povjesničara, jer nema dima bez vatre. Hrvatski nacionalni pokret u Dalmaciji i Istri je dobar. Potpoglavlje o Bosni i Hercegovini je možda malo preveliko s obzirom na to da je to danas samostalna država, a ako se toliko piše o Bosni ne bi trebalo zaboraviti ni Hrvate u Gradišću i u Bačkoj, koji su također razvili snažnu kulturnu djelatnost. Razmatranje o stanovništvu trebalo bi svakako nadopuniti brojkama o iseljavanju, koje upravo u ovom vremenu poprima katastrofalne razmjere. Navedeno je da je Etnografski muzej stvoren u tom vremenu. (148) On je stvoren tek 1921., prenamjenom Muzeja za obrt i industriju koji je izgrađen 1904. sredstvima zagrebačke Trgovačke i obrtničke komore, a koji je trebao promicati obrtnički razvoj Hrvatske uz prezentaciju industrijskih inovacija Europe. Prenamjenom tog muzeja - koja je započela još u vrijeme vladavine Hrvatsko-srpske koalicije - Hrvatska je ostala bez potrebnih informacija o svjetskim dostignućima u tehnološkom razvoju. Netočno je da je tek 1894. izgrađena najkraća pruga između Budimpešte i Zagreba. Ona je otvorena 1870. godine. Netočno je da nije postojala izravna željeznička veza Istre s Rijekom. Ona je postojala od 1873. godine, ali je danas nema.

Poglavlje "Prvi svjetski rat i međuraće" sadrži također niz potpoglavlja. Nazi- vi su sljedeći: "Rad na stvaranju južnoslavenske države do 1918.", "Od Države SHS do Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca i mirovni ugovori", "Izgradnja zajedničke južnoslavenske države", "Vrijeme parlamentarizma (1921-1929)", "Vrijeme diktature i autoritativne države (1929. do 1939.)"; "Vrijeme Banovine Hrvatske", "Industrija i poljoprivreda u međuraću". Autoru se potkralo i tu nekoliko netočnosti ili neprecizno izrečenih formulacija. Ako se spominje Brač, kao izostavljen iz Londonskih ugovora tada treba spomenuti i Hvar, ali ne bi bilo zgreška ovdje spomenuti Rijeku koja je kasnije pripala Italiji popustljivošću Beograda. Što se tiče kralja Petra treba reći da se on povukao iz politike iz združenosti razloga i starosti. Pašić nije imenovan za prvog predsjednika vlade polovicom prosinca 1918. stoga što je bio potpisnik ženevske deklaracije pa je bilo najjednostavnije da jedno vrijeme apstinira od vlade koja provodi centralizaciju. Niti promjena novca nije prikazana točno. Što se tiče novca prvo je došlo do žigosanja u siječnju 1919., a u prosincu 1919. i do markiranja i tek je tada oduzimano 20% vrijednosti, ali je to vraćeno 1929. godine kroz mogućnost plaćanja poreza tim bonovima. Jedinstvena dinarska moneta je uspostavljena tek od 1. siječnja 1923. I tekst o granici nije posve točan. Sjeverna granica nije bila Drava u potpunosti. Jugoslavenskoj državi je pripalo Prekodravje (Gola,

Ždala, Gotalovo). (159.) Kod ostvarivanja Sporazuma Cvetković - Maček treba reći da Banovini nikada nisu prebačeni iz Beograda novčani fondovi i zaklade pa se ona financirala većim dijelom prerezom, što je stvaralo silnih teškoća u ostvarivanju ranijih Mačekovih obećanja i jačalo nezadovoljstvo naroda. Bila je to autonomija bez novaca (str. 170.). Svjetska kriza je izbila u Jugoslaviji tek u jesen 1931., dakle počela je kasnije nego u zapadnoj Europi, no dakako od 1926. traje u zemlji agrarna kriza, koja djeluje uništavajuće na hrvatsko selo. Prenaseljenost nije tipična samo za Dalmaciju, već i za Hrvatsko zagorje (str. 171.). Agrarna reforma je prikazana nedovoljno, jer je trebalo povesti računa o tome tko su bili vlasnici veleposjeda do 1918. godine. Agrarnom reformom veleposjednicima je uzeta 1919. u zakup najbolja zemlja, ona koja je nosila kvalitetan prinos pa su veleposjednici ostali bez materijalnih sredstava i bez moći i bez ugleda. Agrarna reforma je provedena političkim mjerama i to tako da su od nje siromašni bezzemljaši imali malo koristi. Odsteta za oduzetu zemlju nije veleposjednicima nikada isplaćena u cjelini, osim u onim slučajevima kada je postojala osuda Međunarodnog suda u Den Haagu. Trebalo bi spomenuti da je Banovina Hrvatska formirana prostorno tako da je Treći Reich mogao bez teškoća eksploatirati rudno blago Bosne i Hercegovine i ojačati izvoz žita iz Slavonije radi čega je izgrađena i željeznička pruga Koprivnica - Varaždin, odakle se preko Maribora izvozilo žito i stoka u Treći Reich.

Poglavlje "Rat u Hrvatskoj 1941-1945." pisano je objektivno. No i tu se potkralo nekoliko pogrešaka. Zabrana ustaškog pokreta u Njemačkoj uslijedila je nakon ubojstva kralja Aleksandra 1934., jer Njemačka nije htjela u to vrijeme zaoštravati svoje odnose s Francuskom. (174) Međimurje je Mađarska okupirala, a onda u prosincu 1941. jednostrano anektirala i to područje nije nikada ušlo u nekakav međudržavni ugovor. Na str. 179. trebalo bi spomenuti da je koncentracijskih logora bilo više, a svakako bi trebalo spomenuti Sajmište u Zemunu, jer su tu uglavnom stradali Židovi iz Beograda te su tu stradali Židovi uvršteni u poslijeratne iskaze kao hrvatski Židovi. Da je Srijem pripao Hrvatskoj tek kasnije trebalo bi spomenuti i na stranici 177., ali bi isto tako trebalo spomenuti da je to područje već poslije 1929. - kada se izgradio most između Beograda i Zemuna - tretirano kao srpsko pa je započeo odlazak Hrvata ali i Židova, a oni Hrvati koji su tu ostali stradali su većinom 1944. i 1945. u Srijemskoj Mitrovici i Rumi. Na str. 179. ne bih se složila da se baza ustaškog pokreta regrutirala iz gradskog podzemlja. Baza je poticala iz pasivnih kraških krajeva: Like i Hercegovine, ali dakako da je bilo i ustaša iz redova studenata i građana. U potpoglavlju "Pokret otpora" ne bi trebalo reći da su partizani ojačali svoje pozicije u prvoj godini rata terorom i da je tu stradalo uglavnom seosko vodstvo. To se dogodilo tek kasnije, i prvih godina partizani su djelovali vrlo privlačno, pomagali seljacima da sakriju žito pred rekvizicijom ustaša, pa su na njihovoj strani bili i mnogi bogatiji seljaci. Tek u 1944. partizani se okreću ne samo protiv dešnjeg krila Hrvatske seljačke stranke, već i seljaka osrednjega imovnog stanja te su mnogi stradali jer se nisu htjeli priključiti partizanima. No to je već vrijeme kada partizani počinju otvoreno propagirati boljševizam i partijsku isključivost te sve jaču nesklonost da podijele vlast s drugima pa su i članovi Hrvatske republikanske seljačke stranke, koji su nastali iz lijevoga Mačekova krila, kao i članovi Srpske demokratske stranke bez većeg utjecaja na vlast. Kod iskazivanja ratnih žrtava trebalo bi kod Srba napomenuti da su mnogi 1941. i sami prelazili u Srbiju, a mnogi koji su otišli u partizane nisu se poslije rata više nastanili na

području Hrvatske te su nestali u demografskoj statistici Hrvatske, ali su bili i ostali živi te ih ne treba ubrajati u žrtve.

Poglavlje "Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji (1945.-1990.)" sadrži potpoglavlja: "Osiguranje moći komunista", "Granice federalizma", "Pitanje granice u Istri", "Industrijalizacija i agrarna politika", "Iseljavanje Nijemaca" "Politika prema crkvi", "Kominform konflikt i slučaj Hebrang", "Posebni jugoslavenski put samoupravljanja", "Hrvatsko proljeće", "Školska reforma", "Jugoslavenska državna kriza poslije smrti Tita". Na tekst nemam zamjerki.

Kod iseljavanja Nijemaca trebalo bi reći da je iseljavanje Nijemaca uslijedio masovno i poslije 1948. Kada su otvorene granice, mnogi Nijemci koji su godinama bili u logorima, iselili su se iz Jugoslavije, a brojni su se asimilirali, oženili s pripadnicama drugih naroda, promijenili imena i tako danas u Hrvatskoj gotovo da i nema "starih" Nijemaca. Netočno je da su šezdesetih godina građani Jugoslavije mogli neometano putovati u inozemstvo. Mnogima su oduzete putovnice, koje su godinama zadržavale policijske vlasti. Mislim da je svaka obitelj bila "politički" kontrolirana te je upravo o tome ovisilo i napredovanje i posao i dobivanje stana. A svaka greška se plaćala.

Nastajanje Hrvatske kao samostalne države opisano je kroz opis slobodnih izbora do izjašnjavanja o nezavisnosti 1991. Dan je pregled rata u Sloveniji i u Hrvatskoj, internacionalno priznanje Hrvatske, vrijeme između primirja i unutardržavnih reformi, rat u Bosni i Hercegovini, prekretnica 1995., kriza HDZ režima i promjene sistema 2000. Autor se čuvao u tom poglavlju vlastitih ocjena, ali mislim da bi trebao spomenuti antihadezeovsku propagandu, koja je poprimila takve razmjere da je kod većine puka učinila vladajuću stranku odioznom. Ipak autor se potrudio dati što objektivniji prikaz zbivanja, a što su mu izmahnule nijanse nije ni za zamjeriti, jer ni mi koji živimo u Hrvatskoj često ne znamo pravu istinu. Sloboda novinarskog pisanja koja je tako poželjna u pravnim i uređenim i starim državama u mladim je državama često opasna i može srušiti svaku vlast ako je pisanje tendenciozno i pronalazi ekscenčne slučajeve koje uveća do neslučenih razmjera. Treba istaknuti da je dr. Steindorff unatoč svojoj objektivnosti nastojao što manje povrijediti Srbe, i nije kritikirao one koji ne dopuštaju ni danas vraćanje protjeranih na područja pod kontrolom Srba u Bosni. To onemogućuje da se stvari konačno srede, postavlja pitanje je li uopće moguć na ovim prostorima suživot, jer netrpeljivost i u miru može opet dovesti do rata ili stvoriti stanje vrlo slično ratu. A u poratnim prilikama nikada se ne može voditi politika tako kao da rata nije ni bilo i mislim da Hrvatska previše sluša Europu, koja od nje traži ono što se na ovom području vjekovne neravnoteže, osiromašivanja zemlje i uzavrelih socijalnih problema ne može primijeniti. Treba dubinski shvatiti probleme zemlje o kojoj se piše.

Ova knjiga sadrži i nekoliko relevantnih zemljovida, kratku kronologiju, biografije nekih političkih i književnih ličnosti, opis povijesnih i spomena vrijednih mjesta te kazala.

Unatoč svim mojim kritikama - koje treba shvatiti dobronamjerno - priznajem da je dr. Steindorff obavio pisanjem ove povijesti jedan velik posao i da je zadužio stanovnike Hrvatske. Bolje nego kroz druge monografije svaki Nijemac može kroz jednu knjigu doći do spoznaja o teškoj i sukobima opterećenoj povijesti hrvatskoga naroda, u čemu je njemački udjel ne baš mali. Autor u knjizi ne idealizira nikoga i mišta. Međutim, iako se dr. Steindorff silno potrudio da izra-

di što kvalitetnije i istinitije djelo, ipak ima propusta. Naime, mnogo naših novih spoznaja nalazi se u člancima i manjim povijesnim radovima, a noviju građu smo počeli objavljivati tek u najnovije doba. Dugogodišnji nedostatak i zapostavljenost povijesnih istraživanja u Hrvatskoj odražava se na hrvatskoj historiografiji, gdje je mnogo toga prešućeno, preslabo akcentuirano ili čak pogrešno interpretirano, a poneke nevažne stvari su prenaplašene ako se tiču narodnosti i politike. Povijesna kritika nam je slaba. Prema tome bilo bi nužno da takve značajne edicije koje imaju namjenu da budu svjetska sinteza za Hrvatsku recenziraju domaći stručnjaci. I to prije, a ne poslije izdavanja knjige. Mogli smo autoru pomoći i učiniti ovo izdanje boljim. Posebno zamjeram autoru što je zapostavljena gospodarska povijest te tako u izboru literature dr. Steindorff nije naveo niti jedan rad Igora Karamana, iako je on pisao mnogo i dobro. Steindorff je najbolji u prikazu povijesti srednjeg vijeka i događaja od 1971. na dalje jer se tim razdobljima posebno bavio. U ostalim dijelovima ima određenih netočnosti jer naša povijest ni u kojem slučaju nije jednostavna, a naši odnosi na unutarnjem i vanjskom planu su vrlo komplicirani. No s obzirom na to da je kao stranac uspio napisati sažetu i dobru povijest Hrvatske u kojoj je 95% prikazao na pošten i pravi način, moramo mu svakako čestitati. Jednostavnim riječima mnogo toga prikazao je u ovoj knjizi tako dobro kako to do sada nije učinjeno nigdje drugdje pa ni u našim knjigama i udžbenicima. U svakom slučaju to je relevantno djelo za hrvatsku historiografiju, vrijedno pažnje i poštovanja. Mislim da prikaz treba završiti jednom rečenicom autora da je važno da je započela kritička javna diskusija i da se otklanja šablonsko pisanje o junacima, mučenicima i izdajnicima, što je imalo tragičnog utjecaja na nacionalne tenzije u posljednjem sukobu u Hrvatskoj. U svakom slučaju dr. Ludwig Steindorff, rođen 1952. u Hamburgu, koji je studirao povijest, slavistiku i germanistiku u Heidelbergu i Zagrebu, i koji je radio u Münsteru, a kao gost i u Zagrebu 1993., danas je profesor za istočnoeuropsku povijest na sveučilištu Christian-Albrechta u Kielu. On je ovom knjigom zadužio Hrvatsku. To je prva povijest Hrvatske koju je pisao jedan Nijemac na njemačkom jeziku i koja daje mnoge odgovore na brojna pitanja koja postavljaju govornici njemačkog jezika o hrvatskoj prošlosti. Iz ove knjige može se mnogo toga vidjeti i naučiti, spoznati i razumjeti. Njezino objavljivanje ima puno opravdanje i mislim da može pridonijeti boljem razumijevanju događaja na našem prostoru u Europi.

Mira Kolar-Dimitrijević

Maria TODOROVA, *Die Erfindung des Balkans - Europas bequemes Vorurteil (Izum Balkana - Europska udobna predrasuda)*, Primus, Darmstadt 1999., 342 str. (njemački prijevod engleskog originala *Imagining the Balkans*, New York/Oxford 1997., 250 str.)

Mnogo se raspravljalo i može se još raspravljati o tome gdje Balkan zapravo počinje a gdje završava. O tome je Balkanu, s kojim je hrvatska povijest mnogostruko povezana, rođena Bugarkinja Maria Todorova 1997. godine na engle-